

Onderzoekslijn 2.1: Leraar van de 21ste eeuw: verwachtingen, beleving en ontwikkeling

Promotor: Peter Van Petegem

Co-promotoren: Geert Devos

Beleidsrelevantie en doelstellingen

In 1998 legde de Vlaamse Regering voor het eerst beroepsprofielen en basiscompetenties voor leraren vast. Het beroepsprofiel van de leraar definieert de kennis, vaardigheden en attitudes waarover leraren moeten beschikken. De basiscompetenties omvatten een omschrijving van de kennis, vaardigheden en attitudes die van de beginnende leraren worden verwacht. Van bij aanvang werd gesteld dat het beroepsprofiel en de basiscompetenties moeten toelaten om aan veranderende opdrachten en verwachtingen tegemoet te komen (Aelterman et al., 2008). Het beroepsprofiel en de basiscompetenties worden intussen als vanzelfsprekendheden ('matters of fact') beschouwd in het onderwijsveld, terwijl ze misschien meer nut hebben als 'matter of concern' (Ceulemans, 2015; Latour, 2005): over de rol van de onderwijsprofessional is een voortdurende reflectie vereist.

Bovenstaande is des te meer het geval in de huidige context. "*De samenleving verandert razendsnel*", stelt de beleidsnota Onderwijs van de Vlaamse Minister van Onderwijs (Crevits, 2014, p. 9). In deze beleidsnota worden verschillende ontwikkelingen onderscheiden die het beroep van de onderwijsprofessional grondig beïnvloeden: demografische ontwikkelingen, economische en politieke ontwikkelingen, cultuur-maatschappelijke ontwikkelingen, duurzame ontwikkeling, en technologische, wetenschappelijke en innovatieve ontwikkelingen (Crevits, 2014). Deze ontwikkelingen leiden tot verschillende beleidsevoluties in het onderwijs (M-decreet, modernisering secundair onderwijs, flexibele leerwegen, ...) en daarbuiten. Voorbeelden daarvan zijn de toegenomen vraag naar samenwerking tussen onderwijs en buitenschoolse hulpverlening (Verschueren et al., 2015), en naar integratie van erkende vluchtelingen door middel van onderwijs (Homans, 2014).

Bovendien zullen toekomstige evoluties buiten het onderwijs eveneens een grote impact hebben op het onderwijs van de toekomst, zoals blijkt uit het recente rapport "Trends Shaping Education" (OECD, 2016). Het is evenwel onduidelijk welke evoluties zich in de 21° eeuw verder zullen aandienen, en welke impact deze zullen hebben op het Vlaamse onderwijssysteem (gegeven haar specifieke eigenheid en tradities), en op de rol van de onderwijsprofessional hierin. Het is evenwel duidelijk dat het omwille van de huidige en toekomstige evoluties niet meer zal volstaan als leraar om over een aantal kennisdomeinen en vaardigheden te beschikken. Brede en transfereerbare competenties zijn cruciaal om de steeds wijzigende uitdagingen die aan onderwijsprofessionals worden gesteld op een succesvolle manier te kunnen beantwoorden en integreren in het onderwijs (Crevits, 2014). Niet verwonderlijk noemt de beleidsnota dan ook het actualiseren van de basiscompetenties en het beroepsprofiel als één van de uitdagingen voor de nabije toekomst. Ook de mogelijkheden in het professioneel continuüm van leraren moet in dit licht worden herbekeken.

Dit leidt tot de volgende vragen: wie is de onderwijsprofessional van de 21° eeuw? Welke rollen kunnen aan de onderwijsprofessional worden toebedeeld in de steeds sneller veranderende maatschappij? Hoe kunnen onderwijsprofessionals op deze verschillende rollen worden voorbereid? En hoe kunnen we anticiperen op de inherente factoren voor onderwijsprofessionals om deze veranderende rol op te nemen, en om handelingsverlegenheid tegen te gaan?

State of the art

De maatschappij verandert snel. Verwachtingen ten aanzien van burgers in de huidige maatschappij evolueren ook aan een hoog tempo. Onderwijsprofessionals (leraren, directies, zorg-professionals) dienen leerlingen dan ook steeds in veranderende contexten op steeds evoluerende omstandigheden voor te bereiden. De voorbereiding van onderwijsprofessionals zelf op deze taak dient dan ook een dynamisch gegeven te zijn (Juvova et al., 2015). Veranderende omstandigheden zoals onder meer de steeds groter wordende diversiteit noopt onderwijsprofessionals tot het aannemen van een veranderende rol in het onderwijsleerproces (Ford, Stuart, & Vakil, 2014). Leerlingen in de 21° eeuw worden bovendien met heel andere zaken geconfronteerd, niet in het minst met uiteenlopende communicatiemiddelen (Web 2,0) waardoor ze heel wat vaardigheden kunnen ontwikkelen. Groenke en Youngquist (2011) tonen aan dat leraren nodig zijn om deze nieuwe vaardigheden transfereerbaar en maximaal inzetbaar te maken (Groenke & Youngquist, 2011). De snelheid van veranderingen houdt

in dat onderwijsprofessionals voortdurend moeten bijleren, nieuwe kennis vergaren en toepassen om de behoeften van de leerlingen en van de maatschappij tegemoet te komen. Voor veel onderwijsprofessionals betekent dit dat ze hun eigen zelf-identiteit dienen te deconstrueren en opnieuw op te bouwen (Casey, 2011; Livingston, 2014).

Naast het bepalen van de rol die onderwijsprofessionals in de toekomst moeten opnemen, is onderzoek vereist om na te gaan in welke mate en op welke manier onderwijsprofessionals beschikken over de nodige kennis, vaardigheden en competenties om met die veranderende rol om te gaan. Verschillende studies wijzen uit dat er grote verschillen zijn tussen onderwijsprofessionals inzake de mate waarin ze erin slagen zich aan te passen aan de veranderende rol. Zo hangt de bereidheid om nieuwe technologieën te integreren bijvoorbeeld af van de leeftijd, doelmatigheidsbeleving, werklust en persoonlijke opinies van onderwijsprofessionals (Kale & Goh, 2014)

Bovenstaande leidt tot het bepalen van de volgende vier onderzoeksvragen voor de Vlaamse onderwijscontext:

OV1. Welke huidige en toekomstige beleidsevoluties kunnen worden geïdentificeerd die het Vlaamse onderwijssysteem kunnen beïnvloeden? Op welke manier kan deze beïnvloeding gebeuren?

OV2. Welke impact zullen de huidige en toekomstige beleidsevoluties hebben op de rol van de onderwijsprofessional? Welke randvoorwaarden (inzake beleidscontext, inzake professioneel continuüm, inzake professionele ontwikkeling) zijn hieraan verbonden?

OV3. In welke mate menen onderwijsprofessionals over de capaciteit te beschikken om met de huidige en toekomstige beleidsevoluties om te gaan? Welke individuele en organisationele variabelen beïnvloeden deze perceptie?

OV4. In welke mate zijn onderwijsprofessionals bereid een veranderende rol op te nemen? Welke individuele en organisationele variabelen beïnvloeden deze bereidheid?

Op basis van dit onderzoek krijgt de Vlaamse overheid een gedragen overzicht van de huidige en toekomstige invloeden op de rol van de onderwijsprofessional in de 21^e eeuw, alsook een wetenschappelijke beschrijving van de noodzaak tot bijkomende ondersteuning en bereidheid bij onderwijsprofessionals om een veranderende rol op te nemen. Het eindrapport heeft een strategische waarde voor de overheid aangezien deze hierdoor in staat wordt gesteld om op een geïnformeerde basis de toekomst voor te bereiden en voorbereidende maatregelen te treffen om het professionele continuüm en ontwikkeling van leraren maximaal af te stemmen op deze toekomst.

Aanpak

De eerste onderzoeksvraag wordt beantwoord via het eerste deel van een uitgebreide literatuurstudie, waarbij zowel Vlaamse als internationale literatuur wordt geraadpleegd. De literatuurstudie is een sleutelbron van informatie om de verdere onderzoeksstappen te sturen (Petticrew & Roberts, 2006). Hiertoe wordt de relevante literatuur aangaande de thema's inzake relevante beleidsevoluties geraadpleegd. Daarnaast worden interviews gevoerd met deskundigen (n=5) waarbij gepeild wordt naar mogelijke toekomstige beleidsevoluties in het onderwijsveld en daarbuiten die een impact kunnen hebben op het onderwijsveld en op de rol van de onderwijsprofessional. Door deze verkennende interviews een plaats te geven vooraan in het methodologische design bouwen we garanties in met het oog op de ecologische validiteit van de te ontwikkelen instrumenten. Deze aanpak is uitermate geschikt indien de kennisbasis beperkt is en de aard van de variabelen, processen en relaties minder duidelijk is (Maso & Smaling, 1998).

De tweede onderzoeksvraag wordt via een Delphi-studie beantwoord. Op basis van de resultaten op de eerste onderzoeksvraag zullen in twee ronden interviews worden afgenomen met onderwijsprofessionals (personen met een directie, zorg- en/of lesfunctie in basis- of secundair onderwijs) in diverse functies en diverse onderwijsniveaus (n=12). De resultaten van de eerste kwalitatieve bevragingronde zullen aan de verschillende respondenten worden bezorgd. In de tweede ronde zal elk van de respondenten gevraagd worden om op deze resultaten te reflecteren, om zo – waar mogelijk - te komen tot een consensus over de veranderende rol van de onderwijsprofessional. De Delphi-methodiek is hierbij geschikt omdat in een weinig onderzocht terrein een groep van zorgvuldig geselecteerde respondenten moet geconsulteerd worden met het oog op het

beantwoorden van een concrete vraag door deze vanuit een maximaal aantal invalshoeken te belichten (Dalkey & Helmer, 1963; Linstone & Turoff, 1975). Door het gebruik van de Delphi-methodiek kan een proces van groepscommunicatie op gang worden gebracht waarbij een relatief complex thema door middel van iteratieve feedback wordt belicht zonder directe confrontatie van de verschillende respondenten (Day & Bobeva, 2005; Okoli & Pawlowski, 2004; Schmidt, 1997). In beide onderzoeksronde wordt bij elk van de respondenten aan de hand van een semi-gestructureerde interviewleidraad een diepte-interview afgenomen. Semi-gestructureerde diepte-interviews zijn geschikt om een begrip te vormen van percepties, opinies en gezichtspunten van de respondenten (Mason, 2002). Voor de analyse van deze gegevens baseren we ons op Miles en Huberman (1994). De analyse wordt zowel geïnspireerd door een theoretisch kader als door de inbreng van de respondenten zelf. Bij de analyse zelf zal door middel van onderzoekers-triangulariteit over de betrouwbaarheid van de codering worden gewaakt (Denzin, 1989).

De derde en vierde onderzoeksvraag worden via een kwantitatief vragenlijstonderzoek beantwoord. Het uitgangspunt wordt gevormd door de resultaten in het kader van de eerste onderzoeksvraag. Daarnaast wordt ten behoeve van de vierde onderzoeksvraag het tweede deel van de literatuurstudie uitgevoerd. In dit deel van de literatuurstudie wordt het inventariseren, operationaliseren en systematiseren beoogd van relevante variabelen die de bereidheid van onderwijsprofessionals om een veranderende rol op te nemen kunnen beïnvloeden.

Voorafgaand aan de afname van het vragenlijstonderzoek wordt een eerste versie van het survey-instrument aan een pretest onderworpen bij 10 onderwijsprofessionals. De doelstellingen van de pretest zijn het vergroten van de transparantie, duidelijkheid, efficiëntie, en inhoudsvaliditeit van het instrument (Tourangeau, Rips, & Rasinski, 2000). De interne validiteit van het instrument zal worden gewaarborgd door het instrument ook aan inhoudsdeskundigen voor te leggen (collega-onderzoekers en beleidsverantwoordelijken). Het survey-instrument zal daarna worden afgenomen van onderwijsprofessionals (n>450) in verschillende functies in zowel kleuter-, lager als secundair onderwijs. Hiertoe wordt een aselechte steekproef getrokken van scholen in het gewoon en buitengewoon onderwijs op de verschillende onderwijsniveaus. Bij deze steekproeftrekking streven we naar representativiteit naargelang de onderwijsnetten, schooltypes, geografische ligging en schoolgrootte. Als potentiële respondenten worden alle onderwijsprofessionals met een directie-, zorg- of lesopdracht beoogd.

Dwarsverbindingen met andere onderzoekslijnen

OL 2.1 'Leerkracht in de 21ste eeuw' heeft raakvlakken met onderwerpen uit de andere onderzoekslijnen (OL). Er zijn zowel dwarsverbanden binnen onderzoeksdomein 2 als over verschillende onderzoeksdomeinen heen.

Een belangrijk dwarsverband kan gelegd worden met O.L. 2.3 binnen het onderzoeksdomein 2 'De leraar en school als organisatie'. Binnen deze OL wordt in kaart gebracht welke kennis, vaardigheden en competenties leidinggevend **op vandaag** cruciaal vinden en hanteren bij het aanwerven van leerkrachten en het toewijzen van opdrachten. De link met OL 2.1 (*Leerkracht in de 21ste eeuw*) is duidelijk: binnen deze OL zal immers nagegaan worden welke rollen onderwijsprofessionals verwacht worden op te nemen **in de (nabije) toekomst**, alsook hoe ze met deze veranderde rollen omgaan: zijn leerkrachten voorzien van de nodige kennis, vaardigheden en competenties?

Binnen onderzoeksdomein zijn er linken met OL 1.3 (*Gelijke onderwijskansen*) en OL 1.4 (*M-decreet*). Beide evoluties veronderstellen voor onderwijsprofessionals nieuwe kennis, vaardigheden en competenties waarmee men niet steeds vertrouwd is, en het opnemen van een nieuwe rol wat kan leiden tot handelingsverlegenheid.

Timing en outputs

mijlpalen	Inhoud	output
Juni 2017	Huidige en toekomstige beleidsevoluties met impact op onderwijs en de rol van de onderwijsprofessional	Rapport OV1
December 2017		Eindrapport

Referenties

- Aelterman, A., Meysman, H., Troch, F., Vanlaer, O., & Verkens, A. (2008). Een nieuw profiel voor de leraar secundair onderwijs. Hoe worden leraren daartoe gevormd? Informatiebrochure bij de invoering van het nieuwe beroepsprofiel en de basiscompetenties voor leraren. Brussel: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Departement Onderwijs en Vorming.
- Casey, H. (2011). Virtual Constructions: Developing a Teacher Voice in the 21st Century. *Yearbook of the National Society for the Study of Education*, 110(1), 173-199.
- Ceulemans, C. (2015). *Beroepsprofiel van de leraar als black box. Analyse van de werking van onderwijsstandaarden*. Antwerpen: Garant.
- Crevits, H. (2014). Beleidsnota 2014-2019 Onderwijs. Brussel: Vlaams Parlement.
- Dalkey, N. C., & Helmer, O. (1963). An experimental application of the Delphi method to the use of experts. *Management Science*, 9(3), 458-467.
- Day, J., & Bobeva, M. (2005). A Generic Toolkit for the Successful Management of Delphi Studies. *Electronic Journal of Business Research Methods*, 3(2), 103-116.
- Denzin, N. K. (1989). *The research act: A theoretical introduction to sociological methods* (3th ed.). Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice Hall.
- Ford, B. A., Stuart, D. H., & Vakil, S. (2014). Culturally Responsive Teaching in the 21st Century Inclusive Classroom. *Journal of the International Association of Special Education*, 15(2), 56-62.
- Groenke, S. L., & Youngquist, M. (2011). Are We Postmodern Yet? Reading "Monster" with 21st-Century Ninth Graders. *Journal of Adolescent & Adult Literacy*, 54(7), 505-513.
- Homans, L. (2014). Beleidsnota 2014-2019 Integratie en Inburgering. Brussel: Vlaams Parlement.
- Juvova, A., Chudy, S., Neumeister, P., Plischke, J., & Kvintova, J. (2015). Reflection of Constructivist Theories in Current Educational Practice. *Universal Journal of Educational Research*, 3, 345-349.
- Kale, U., & Goh, D. (2014). Teaching Style, ICT Experience and Teachers' Attitudes toward Teaching with Web 2.0. *Education and Information Technologies*, 19(1), 41-60.
- Latour, B. (2005). From Realpolitik to Dingpolitik or how to make thing public. In B. Latour & P. Weibel (Eds.), *Make things public. Atmospheres of democracy* (pp.14-41). Cambridge, MA: The MIT Press
- Linstone, H. A., & Turoff, M. (1975). *The Delphi Method. Techniques and applications*. London, Amsterdam, Ontario, Sydney, Tokyo: Addison-Wesley Publishing Company
- Livingston, K. (2014). Teacher Educators: Hidden Professionals? *European Journal of Education*, 49(2), 218-232.
- Maso, I., & Smaling, A. (1998). *Kwalitatief onderzoek: Praktijk en theorie [Qualitative research: practice and theory]*. Amsterdam: Boom.
- Mason, J. (2002). *Qualitative Researching (2nd ed.)*. London: Sage.
- Miles, M., & Huberman, M. (1994). *Qualitative Data Analysis*. London: Sage.
- Okoli, C., & Pawlowski, S. D. (2004). The Delphi method as a research tool: an example, design considerations and applications. *Information & Management*, 42(1), 15-29. doi: 10.1016/j.im.2003.11.002
- Petticrew, M., & Roberts, H. (2006). *Systematic reviews in the social sciences. A practical guide*. Oxford, UK: Blackwell Publishing.
- Schmidt, R. C. (1997). Managing Delphi Surveys Using Nonparametric Statistical Techniques. *Decision Sciences*, 28(3), 763-774.
- Tourangeau, R., Rips, L. J., & Rasinski, K. (2000). *The psychology of survey response*. Cambridge, UK: Cambridge University Press
- Verschueren, K., Struyf, E., De Haene, L., Bodvin, K., Vervoort, E., Vander Elst, L., & Teppers, E. (2015). Buitenschoolse hulpverlening en zorg op school: Samenhang, afstemming en verklarende factoren *Eindrapport OBPWO 12.01*. Leuven/Antwerpen: KULeuven/Universiteit Antwerpen.